

A diákhitelezés elmúlt 22 éve – A diákhitel termékcsalád társadalmi-gazdasági hatásának elemzése

Duráczy Bálint¹

Összefoglaló

A Diákhitel Központot 22 éve hozta létre az első polgári kormányzat azzal a szándékkal, hogy a felsőoktatáshoz való hozzáférés mértékét növelje. Az intézkedés különösen fontos volt a rossz anyagi helyzetű, ámde tehetséges diákok felsőoktatásba való becsatornázásában. Az eltelt több, mint két évtized alatt a felsőoktatás és a felsőoktatást körülvevő társadalmi-gazdasági környezet is sokat változott. A jelen tanulmány célja megvizsgálni, hogy ez alatt az időszak alatt mennyire tudta megtartani hatékonyságát a diákhitelezés eszköztrendszere. A tanulmány történeti áttekintésen és kérdőíves adatgyűjtések eredményeinek bemutatásán keresztül igazolja, hogy a diákhitel termékek bevezetésével, valamint a meglévő termékek átalakításával alkalmazkodott a változó környezethez, amelynek köszönhetően máig rendkívül népszerű a felsőoktatási hallgatók körében.

KULCSSZAVAK: diákhitel, felsőoktatás, megtérülés, társadalmi mobilitás

JEL-KÓD: C83, E61, E65, H52

DOI: https://doi.org/10.35551/PFQ_2023_4_6

¹ Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Szociológia Tanszék adjunktusa

Bevezetés

A diákhitelvezés magyarországi formáját 2001-ben hozta létre Magyarország első polgári Kormánya. Az elmúlt 22 évben számos változáson és több új termék bevezetésen ment keresztül a rendszer annak érdekében, hogy eredeti célkitűzéseit az átalakuló felsőoktatáshoz és a változó társadalmi környezethez igazodva tudja teljesíteni. A Diákhitel Központ célja, a felsőoktatáshoz való hozzáférés lehető legszélesebb körű biztosítása enyhítve ezzel a társadalmi egyenlőtlenségekből fakadó esélykülönbségeket. Már a kezdetekkor a Diákhitel Központ négy alapelv mentén kezdte meg a működését, amelyek máig jellemzik a termékcsaládot.

A diákhitelvezés rendszerének létrehozói az alábbi elvárásokat fogalmazták meg:

- ▶ A diákhitel legyen univerzális, azaz mindenki számára azonos feltételekkel igénybe vehető.
- ▶ A diákhitel felvehető maximális összege akkora legyen, ami már jelentős hozzájárulást biztosíthat az egyetemisták, főiskolások megélhetési, illetve tanulmányi költségeihez.
- ▶ A visszafizetések az elvárásoknak megfelelően történjenek, amihez egyrészt vállalható törlesztési teher, másrészt hatékony beszedési mechanizmus kialakítása szükséges.
- ▶ A diákhitelvezés rendszere ne terhelje közvetlenül a költségvetést, azaz legyen önfenntartó és hosszú távon önfelfinanszírozó. (ÁSZ 2008)

A kialakításkor a Diákhitel Központ megálmodói ebben a négy elvárás teljesülésében látták biztosítva, hogy a pénzügyi szolgáltatás a felsőoktatási hozzáférés szélesebb körű elérését tartósan és hatékonyan szolgálja.

Jelen tanulmány fókuszába is ez a két fogalom kerül: tartósság és hatékonyság. Az elemzés célja kettős: egyrészt egy történeti áttekintésen keresztül bemutatni, hogy a szolgáltatás hogyan tudott az elmúlt évtizedeken átívelően is népszerű, a felsőoktatási jelentkezők által igénybe vett szolgáltatás maradni; másrészt adatalapú igazolást adni, hogy a diákhitelvezés hatékony eszközként járul hozzá a társadalmi mobilitás növelésén keresztül a nemzetgazdaság fejlődéséhez. Az első esetén az adatforrásokat a felsőoktatási törvény változásai, valamint a diákhitel termékeinek bevezetése, átalakulásának leírása adja. A második részben pedig többféle olyan kérdőíves kutatásra támaszkodik az elemzés, amelyet a Diákhitel Központ saját ügyfelei között vagy a lakosság reprezentatív mintáján végzett.

A diákhitelvezés története 2001-től napjainkig

A Diákhitel Központ 2001-es megalapításakor a felsőoktatás ezredfordulós állapotára reagált. Figyelembe vette az azt megelőző évek szelekciós tapasztalatait (ld. Nyüsti 2012; Polónyi 2012;2018) és illeszkedett a millennium éveire jellemző finanszírozási környezetre, felvételi rendszerre (Pogácsás-Dióssy-Vona 2017), expanziós folyamatokra (Híves-Kozma 2014), valamint a gazdasági klímára is. Ezek közül – lévén anyagi

természetű beavatkozási eszközről van szó – kiemelkedő fontosságú, hogy a ma már szabad felhasználású DiákhitelI-ként ismert, de kezdetben egyedüli termékként létrejövő hitelforma egy maitól jelentősen eltérő költségterítési formákat meghatározó felsőoktatási törvény hatálya alatt jött létre. A 2005-ben hatályba lépő felsőoktatási törvény is még kétféle finanszírozási formát, a költségterítéssel és az államilag támogatott formákat határozta meg. Noha a költségterítéses hallgatóknak fizetniük kellett a tanulmányaikért, de a költségterítés díja a képzés teljes önköltségének legalább 50%-ában lett megjelölve, így nem feltétlenül jelentett a teljes tandíj hallgatóra való áthárítását. Ebben a környezetben a későbbiekben DiákhitelI-ként azonosított diákhitel szabad felhasználású volt, amelynek célja elsősorban a költségterítésmentesen hozzáférhető felsőoktatási képzéssel együttjáró megnövekedett életviteli költségek fedezését biztosította, mint például a tanulmányokat segítő eszközök beszerzését vagy az új élethelyzettel együtt járó étkezési, utazási és lakhatási többletköltségek díját (Kovács 2017). Ekkoriban még az állam által teljes egészében finanszírozott hallgatói létszámok jóval meghaladták a költségterítést is igénylő helyek számát. A 2011-ben elfogadott felsőoktatási törvény azonban jelentős változásokat eredményezett ezen a téren. A mai napon is hatályban lévő Nemzeti Felsőoktatásról szóló törvény megváltoztatta a finanszírozási kereteket és háromféle költségterítési modellt hozott létre. Megkülönböztette az állami ösztöndíjas formát, amely lényegében megegyezett a korábbi államilag támogatott formával, az állami részösztöndíjas formát, amely a korábbi költségterítéses keretekhez volt hasonló, és létrehozta az önköltséges formát, amely tulajdonképpen az önköltség teljes hallgatói finanszírozását írta elő. Az önköltség bevezetése különösen hátrányosan érintette a humán- és társadalomtudományos szakok hozzáférhetőségét,² hiszen ezeken a képzési területeken jelentősen visszaesett a teljesen állami finanszírozású hallgatói helyek száma (Polónyi 2010; Polónyi 2012)). Könnyű belátni, hogy az államilag teljes mértékben finanszírozott helyek csökkenésével párhuzamosan élesedett is a hallgatók közötti verseny, amely csökkentette a hátrányos helyzetű csoportok felsőoktatáshoz való hozzáféréseinek esélyét, nagyobb szerepet adva a származási, társadalmi, anyagi jellemzők okozta szelekciónak (Hegedűs 2016). A teljes önköltség megjelenése a szabad felhasználású diákhitel tévesztését eredményezte volna, hiszen az maximálisan igényelhető összeg nem lett volna elegendő az önköltségi díj és az életviteli költségek együttes lefedésére. Ezért új termék bevezetése nélkül a célpiac jelentős, körülbelül 30%-os csökkenésen ment volna keresztül. A diákhitel termékcsalád alkalmazkodóképességét és felsőoktatás támogató szerepét mutatja, hogy 2012-ben bevezetésre került a szabad felhasználású DiákhitelI mellé a kamatmentes Diákhitel2, amely termék kizárólag az önköltség finanszírozását tette lehetővé az önköltségi díjat a térítésköteles hallgató nevében azonnal a felsőoktatási intézmény számára folyósítva (Berlinger-Megyeri

2 Az új jogszabály elvette a felsőoktatási intézményektől a keretszámok meghatározásának jogát és 2011-től ágazatvezetési kontrollt vezetett be. A kormányzat a munkaerőpiaci szempontból feleslegesnek tartott vagy az adott szakon túl magas kibocsátást produkáló képzési programokat jobban sújtotta az állami ösztöndíjas helyek hiányával.

2015; Kovács 2017). Az így létrejövő önköltség fizetési rendszer három szempontból is kulcsfontosságúnak mondható. Egyrészt, a terméknek köszönhetően a Diákhitel Központ továbbra is meg tudott felelni a finanszírozásra vonatkozó piaci igényeknek. Másrészt, a diákhitelzés megerősítette a társadalmi mobilitásban játszott szerepét, hiszen a kormányzati döntés szelekciót erősítő hatását a halasztott költségterítés elérésével ellensúlyozni tudta. Harmadrészt, még erősebben integrálódott a felsőoktatási rendszerbe, hiszen közvetlen finanszírozójává vált a felsőoktatási képzéseknek.

A felsőoktatási jogszabály változások mellett a társadalmi-gazdasági klíma változásaira is reagálnia kellett a terméknek. A hitelezés egész folyamata alatt biztosított az esélyegyenlőség, hiszen a hitelfelvételnek csak három normatív feltétele van: hallgatói jogviszony, magyar állampolgárság, 45 év alatti életkor. Ez a kvázi alanyi jogon való hozzáférés az elmúlt két évtized során változatlan maradt, azonban a Diákhiteli kamatának mértéke, a Diákhitelz kezdeti alacsony kamata majd kamatmentessé válása mellett, szintén változatlan elvek mentén³, de – a változó társadalmi-gazdasági klímát követve módosult. A szabad felhasználású Diákhiteli kamata az első évtizedében (2001–2012) 8 és 12% között mozgott, ezt követően a kamatkörnyezeti változásokat lekövetve 2017-re már 2% alá csökkent, majd 2022. július 1-jétől, szintén a magas kamatkörnyezethez igazodva 4,99%-ra emelkedett. A kamatkörnyezet további drasztikus romlásának következtében a kamatszint akár a 10 %-ot is meghaladta volna, de a Magyar Kormány erre a termékre is kiterjesztette a kamatstop intézményét, amely révén 2023. július 1-jétől – csupán 7,99%-ra emelkedett a szabad felhasználású hitel kamata.⁴

A Diákhitelz vagyis a csak önköltségre fordítható hitel ettől jelentősen eltérő kamatváltozási utat járt be. A kezdeti 2%-os kamatszintről 2017-ben 0%-ra csökkent termék mind a mai napig megőrizte kamatmentességét. Ezért a Diákhitelz-ről kijelenthető, hogy az elmúlt 6 évben halasztott önköltség fizetési rendszerré vált és az állam a 2020-as évek elején bekövetkező gazdasági klímaváltozás ellenére is fenntartja ezt a működést, továbbra is átvállalja a kamat teljes költségét.⁵

A Diákhitelz bevezetése mellett megemlítenéd még két terméktípus. A Diákhitel Plusz, amely a koronavírusjárvány okozta válsághelyzetben kívánt egyszeri, egyösszegű, kamatmentes támogatást nyújtani legfeljebb félmillió forint összegben. A másik termék a Képzési Hitel, amely kezdetben szintén szabad és kötött felhasználású

3 A kamatszámítás elve:

- ▶ az adott üzleti évre vonatkozó, a hallgatói hitelrendszer finanszírozásába bevont forrás-költségekből számolt átlagos kamat mértéke,
- ▶ a hallgatók egységes kockázatközösségének törlesztés nem teljesítését fedező kockázati prémium,
- ▶ a hallgatói hitelrendszer működési költségét fedező prémium.

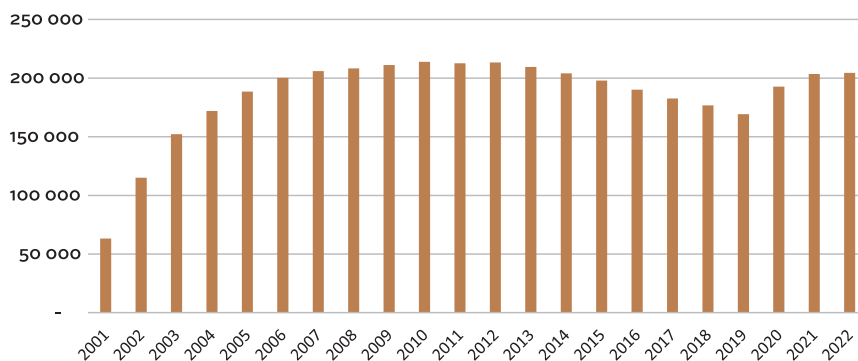
4 Ld. a Diákhitel honlapján közzétett információkat, cikkeket – <https://diakhitel.hu/aktualitasok/>

5 Ld. a Diákhitel honlapján közzétett információkat, cikkeket – <https://diakhitel.hu/aktualitasok/>

formában támogatta a szakképzési és felnőttképzési formában tanulókat⁶. Ezekről azért is érdemes röviden beszámolni, mert jól mutatják, hogy a rögzített alapelvekre épülő hitelkonstrukció rugalmasan illeszthető más képzési formákra és gyorsan lehet vele reagálni olyan társadalmi-gazdasági krízis helyzetekre, amelyek a felsőoktatásban tanuló hallgatókat – különösen nagy kitettségük okán – megakadályozná a tanulmányaik folytatásában.

A diákhitelzés történetét a termékein keresztül bemutató összefoglaló tanúsítja, hogy a változó környezeti hatások ellenére a termékcsaládot menedzselő Diákhitel Központ nem csak megtartani, hanem bővíteni is igyekezett piacát (hiszen az ügyfélkör jelentős szűkülése nem csak a termék sikertelenségét, de a társadalmi célok elérésének megghiúsulását is jelentené). A felsőoktatási rendszer szerves részeként jó ütemben, a kihívásokból fakadó igényekre mindig eredményesen reagált a Központ – ezt igazolja, hogy a legnehezebb években 2019 és 2022 között is 23 000 új szerződéssel nőtt a Diákhitel Központ Zrt. ügyfélállománya⁷.

1. ábra: Kumulált szerződésszám: Diákhitel1, Diákhitel2, Diákhitel Plusz

Forrás: Diákhitel Központ, saját szerkesztés

A diákhitelzés társadalmi hatása

Ha a diákhitel társadalmi hatását szeretnénk megvizsgálni, akkor először is ki kell térni arra részletesebben, hogy miben nyilvánulhat meg a diákhitel nem kizárólag egyénekre, hanem a magyar társadalom egészére gyakorolt pozitív hatása. A tanulmány korábbi szakasza már érvelt amellett, hogy az önköltség bevezetése a felsőoktatás amúgy is magas szociális küszöbét tovább emelte.

6 A romló gazdasági helyzet idején, 2021 és 2022 fordulóján megszűnt a szabad felhasználású forma, míg a kötött felhasználású továbbra is kamatmentesen elérhető.

7 Ld. az adatokat: <https://diakhitel.hu/aktualitasok/szazezreket-nyerhetnek-a-diakhitelesek-ha-figyelnek-a-reszletekre/>

Ez nem csak az igazságosság, esélyegyenlőség, hanem a társadalom erőforrás-felhasználása szempontjából is káros, hiszen nem tehetség, hanem a társadalmi státusz dönt a felsőoktatási képzésbe való bejutásról. A mobilitás növelése ösztönző társadalmi érdek, hiszen, ha a tehetség legteljesebb kibontakoztatásának lehetősége a szociális helyzet függvénye, akkor a munkaerőpiac munkavállalók olyan tömegétől esik el, akiket készségeik és képességeik – megfelelő képzés mellett – magas hozzáadott értékű pozíciók ellátására is predesztinálhattak volna (Stiglitz 2015; Hajdú-Huszár-Kristóf 2019; Güell et al. 2018). Noha a diákhitelzés ösztönző társadalmi cél teljesülése érdekében jött létre a hatását mégis egyénnel kötött hitelezési szerződéseken keresztül fejt ki, ráadásul az egyének életminőségének javulása mellett a társadalom számára is kisebb költséget és magasabb hozamot eredményeznek a diplomások. Ezért a diákhitelzésnek, mint kormányzati beavatkozási eszköznek, ösztönző társadalmi és egyéni vetülete csak műveleg választható el egymástól.

Ösztönző társadalmi szinten a diákhiteltek hatékonyságát az igazolja, ha olyan hallgatók is elkezdik vagy folytatják ennek köszönhetően felsőoktatási tanulmányaikat, akik enélkül kimaradnának a felsőfokú képzésből, vagy az, ha a diákhitelt felvevők jobban tudnak ösztönözni tanulmányaikra. A diákhiteltek társadalmi mobilitáshoz való esetleges hozzájárulása egyrészt a társadalmi igazságosság szempontjából fontos, másrészt azonban, kiemelendő a képességek képzés során történő kibontakoztatás eredményeként kialakuló magasabb termelékenységére a diplomás szakembereknek (Chevalier et al. 2013). Az egyének esetén a diplomások átlagos életminősége számos dimenzióban meghaladja a diplomát nem szerzőket jellemző jóléti lehetőségeket. A diplomásoknak magasabb a foglalkoztatási rátájuk, magasabb az átlagjövedelmük, magasabb a várható élettartamuk és az életükkel való elégedettsége átlagosan magasabb, mint bármely végzettségi fokhoz tartozó elégedettség (Dear-Henderson-Korten 2002).

A Diákhitel 22 éves története igazolja, hogy a termék iránti kereslet nem csak töretlen, hanem egyre növekvő, amelyet a termékpaletta bővülés mellett a gazdasági klímánál kedvezőbb feltételek is biztosítanak. Abból azonban, hogy a termék alkalmas a hozzáférési esélyegyenlőség támogatására még nem következik, hogy ez valóban meg is történik. Az eredeti koncepció szerint a diákhitelzés célja, hogy azok is szerezhessenek diplomát, akik ezt szocio-ökonómiai helyzetükből fakadóan nem tehetnék meg. Ezért a diákhiteltek közvetlen, egyénre gyakorolt haszna leginkább a bérelőnyben, mégpedig az érettségivel igen, de diplomával nem rendelkezők közötti bérkülönbséggel ragadható meg. Magyarországon a diplomával rendelkezők átlagos bruttó keresete messze meghaladja a középfokú végzettségűek keresetét. Ha egyetemi, azaz mesterképzésnek megfelelő fokozatot nézünk, akkor a középfokú végzettségűek jövedelmének megközelítőleg a dupláját keresik átlagosan a legmagasabban képzett csoport tagjai. A bérelőny ugyan csökken, de nemvész el akkor sem, ha az alapképzést vagy azzal egyenértékű végzettségeket vizsgáljuk. Ebben az esetben is 180-280 ezer Forint között mozog a szakmai végzettség függvényében a középfokú végzettségekkel szembeni bérelőny.

1. táblázat: A diplomás bérelőny alakulása (forrás: KSH)

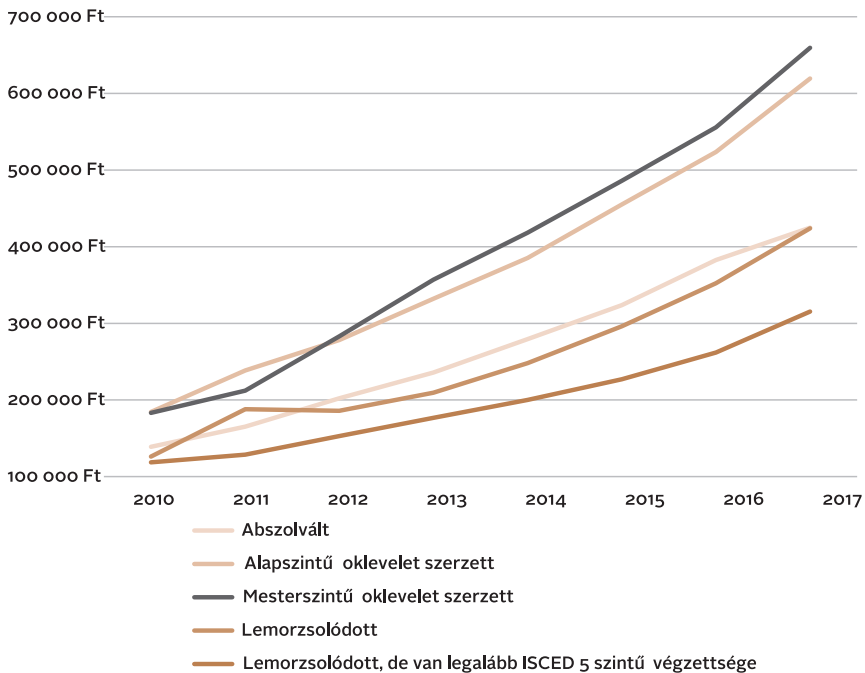
	Középfokú végzettség érettségivel szakmai végzettség nélkül	Középfokú végzettség érettségivel szakmai végzettséggel	Felsőfokú végzettség főiskola vagy alapképzés	Felsőfokú végzettség egyetem vagy mesterképzés
2019	332 949	342 152	479 312	655 758
2020	359 652	370 167	524 796	695 768
2021	386 755	403 231	556 828	798 218
2022	433 321	480 964	664 508	936 528

A diákhitelek esetén hajlamosak vagyunk megfelekedezni arról, hogy ez nem csak a jelentkezéskori szociális helyzetkülönbséget áthidaló beavatkozás lehet, hanem a képzés közbeni váratlan élethelyzetváltozásból fakadó képzésmegszakításnál is jelenthet megoldást (Duráczy 2023). Ezért érdemes azt is bemutatni, hogy mekkora a bérelőny a lemorzsolódó és a diplomát szerző személyek között. Rendelkezésre állnak a témát célzottan vizsgáló tanulmányok. Az empirikus alapokra épülő megállapítások általános következtetése, hogy az alapképzést elkezdő, de be nem fejező ex-hallgatók magasabb jövedelmi feltételek mellett tudnak elhelyezkedni a munkaerőpiacon, mint azok, akik nem is jártak egyetemi képzésre. A ceteris paribus összehasonlítás igazolja, hogy az el nem végzett képzést is díjazza a munkaerőpiac (Ghignoni et al., 2019; Luckman & Harvey, 2019; Schnepf, 2017). A hatásmechanizmus részleteiről kevés információ áll rendelkezésre, de több olyan kutatás is elérhető, amely európai országok összehasonlító adatait elemzi. Berlingieri és Bolz (2020) tanulmányában 18 ország összesített adataira támaszkodva állítja, hogy a lemorzsolódottak 8%-al többet keresnek, mint a középiskola után tovább nem tanulók, de 25%-kal kevesebbet, mint a végzettek. A nemzetközi kutatások mellett a Felsőoktatási Elemzési Jelentések c. periodikumban megjelenő vizsgálatokra is érdemes kitérni. Az informatikai képzési terület ugyan különleges helyzetben van a lemorzsolódási számokat tekintve, mivel mára már közismert tény, hogy itt jelentős a munkavállalás miatti képzéselhagyók aránya. Emiatt viszont különösen fontos számunkra az 1. ábráról leolvasható adatokból levonható következtetések. A diagramon azt látjuk, hogy a 2009/2010-es évben képzést lezáró hallgatók átlagjövedelme hogyan alakul a képzés lezárás típusának függvényében 2010 és 2017 között. Egyes elemzések szerint már 2017-re 22 ezer informatikus hiányzott a munkaerőpiacról⁸, amelyből arra következtethetünk, hogy

8 A KIFÜ, az ITM és az IVSZ konzorciumának megbízásából, a GINOP-3.1.1 „Oktatási intézmények és IKT vállalkozások közötti együttműködés ösztönzése és támogatása” projekt keretében, az eNET Internetkutató és Tanácsadó Kft. által megvalósított „Munkaerőpiaci felmérés” kutatási eredményei szerint a 2017-re becsült 22 ezer hiányzó informatikus értéke 2022-re megduplázódik. A kutatási eredmények szerint a felsőoktatás kibocsátásban nem tud lépést tartani a növekvő munkaerőpiaci igénnyel, amely egyaránt kedvez a felsőoktatáson kívüli informatikai képzéseknek, valamint a felsőoktatáson belüli lemorzsolódásnak is.

ha van képzés, ahol megéri a diploma megszerzését megelőzően, a lemorzsolódás árán is elhelyezkedni, akkor az az informatikai terület.

2. ábra: Bruttó jövedelem a 2009/2010-es tanévben képzést lezárók között informatikai képzési terület alapképzései esetében a képzés befejezése és a további felsőoktatási tanulmányok alapján

Forrás: saját szerkesztés a Felsőoktatási Elemzési Jelentések (2021) alapján

Az adatok alapján azonban azt látjuk, hogy a lemorzsolódók bérhátránya jelentős, az évek előre haladtával egyre növekvő. Míg a vizsgált időszak elején ez 50 ezer forint volt, addig a hetedik év végére ez bő 200 ezer forintra duzzadt. Az informatikusokra vonatkozó adatsorból természetesen általános, egész felsőoktatásra vonatkozó következtetést levonni nem lehet, de még egy mozaikdarab, amely itthoni környezetet vizsgálva jut a nemzetközi adatokkal egyirányba mutató eredményre.

A bérelőnyre vonatkozó statisztikai adatok igazolják, hogy azokban az esetekben, amikor a diákhitel nélkül a tanulmányok vagy el sem kezdődtek volna, vagy lemorzsolódással értek volna véget, ott a diákhitel egyéni – és majd a tanulmány későbbi részében látjuk – társadalmi és nemzetgazdasági haszna rendkívül magas. Nem egyértelmű azonban, hogy mennyire hiánypótló megoldás a diákhitelvezés, tehát mekkora azon szerződött diákok köre, amelyek enélkül nem folytathatták volna tanulmányaikat.

A diákhitelket felvevők köre

A diákhitelket felvevők körének leírására több adatforrás is rendelkezésre áll. Ezek közül az egyik leginformatívabb a Diákhitel Központ Zrt. megbízásából 2018-ban és 2020-ban elvégzett, az internetezőkre reprezentatív kutatása. A 2020-as adatbázisban 690 olyan válaszadó szerepelt, aki a Diákhitel1-et és 567 olyan, aki a Diákhitel2-öt vette fel. A válaszadók egyetértő válaszait összesítve azt látjuk, hogy a diákhitel a válaszadók jelentős részének a tanulmányok lefolytatásához nélkülözhetetlen volt. A „Ha nem lenne/let volna a diákhitel, akkor abba kellene/kellett volna hagynom a felsőfokú tanulmányaimat” állítással a Diákhitel2 esetében a 2018-as adatok alapján a válaszadók közel kétharmada, 2020-ban pedig közel háromnegyede értett egyet, míg a Diákhitel1 esetén is mindkét vizsgált évben elérte a válaszadók 50%-át az egyetértők aránya. A „A diákhitel nélkül nem tudnám/ nem tudtam volna kifizetni a költségtérítés/önköltség díját” állítással Diákhitel2-öt igénybe vevők között szintén nagyon magas az egyetértők aránya mindkét évben (2018:74%; 2020:63%), míg a Diákhitel1 esetében valamivel alacsonyabb értékig, nagyságrendileg 40%-ig emelkednek az egyetértést kifejező válaszok arányai (2018:42%; 2020:39%). A kérdésblokk azonban rámutat, hogy a diákhitel számos más úton gyakorolhatnak pozitív hatást a hallgatók és családjuk életkörülményeire vagy tanulmányaira. A szülők anyagi hozzájárulás alóli tehermentesítését mindkét hiteltermék esetében sokan jelölték, ahogy jellemző válasz volt, hogy a tanulmányok mellett folytatott munka idejének csökkentéséhez is eredményes eszköznek bizonyult. Emellett többségében egyetértő válasz született a diákhitel nélkülözhetetlen szerepére a vágyott intézmény, szak, képzési rend kiválasztása esetén is. A válaszokból látszik, hogy a pénzügyi szabadsághoz inkább a szabad felhasználású Diákhitel1, a tanulmányi célok eléréséhez pedig a kamatmentes Diákhitel2 járult nagyobb mértékben hozzá.

2. táblázat: A diákhitel felvételéhez kapcsolódó élethelyzeti szituációk előfordulása

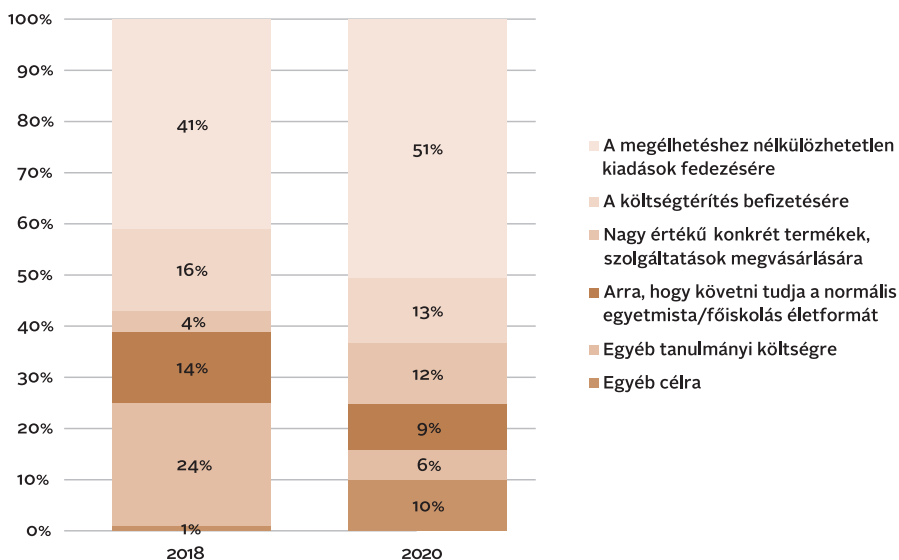
		Diákhitel1 N ₂₀₁₈ =671 N ₂₀₂₀ =690	Diákhitel2 N ₂₀₁₈ =341 N ₂₀₂₀ =567
A diákhitel lehetővé teszi/tette, hogy a szülemnek kevesebbel kelljen támogatniuk.	2018	77%	77%
	2020	81%	69%
A diákhitel lehetővé teszi/tette, hogy kevesebbet dolgozzak.	2018	58%	49%
	2020	72%	61%
A diákhitel lehetővé teszi/tette, hogy nappali tagozatra és ne estire vagy levelezőre járjak.	2018	54%	nem releváns
	2020	52%	nem releváns
A diákhitel lehetővé teszi/tette, hogy költségtérítéssel képzésre járjak.	2018	53%	nem releváns
	2020	61%	nem releváns
Ha nem lenne/let volna a diákhitel, akkor abba kellene/kellett volna hagynom a felsőfokú tanulmányaimat.	2018	52%	65%
	2020	50%	74%

		Diákhitel1 N ₂₀₁₈ =671 N ₂₀₂₀ =690	Diákhitel2 N ₂₀₁₈ =341 N ₂₀₂₀ =567
A diákhitel lehetővé teszi/tette, hogy a neked leginkább tetsző intézménybe járjak.	2018	46%	63%
	2020	54%	59%
A diákhitel lehetővé teszi/tette hogy a neked leginkább szakra járjak.	2018	46%	66%
	2020	52%	59%
A diákhitel nélkül nem tudnám/ nem tudtam volna kifizetni a költségtérítés/önköltség díját.	2018	42%	74%
	2020	39%	63%

Forrás: NRC kutatás

Informatív a diákhitel felhasználását illetően annak – a kérdőíves adatgyűjtésen alapuló -bemutatása is, hogy mire költik a hallgatók a Diákhitel1-ben elérhető szabad felhasználású pénzbeli erőforrást. A 2. ábrán látható, hogy mindkét vizsgált időpontban a legjellemzőbb a megélhetéshez nélkülözhetetlen kiadások fedezése volt, ezt a válaszadók 40-50%-a jelölte a kérdezési hullámtól függően. Ezt követte mindkét esetben a költségtérítés befizetése. Tanulmányokhoz közvetlenül kapcsolódó költségként meg lehetett jelölni az egyéb tanulmányi költségeket, amely 2018-ban 24%, 2020-ban pedig 10%-os arányt tett ki. Ezek az adatok is azt támasztják alá, hogy a szabad felhasználású Diákhitel1 esetén sem helytálló a feltetelezés, hogy tömegesen használnák az eredeti céloktól eltérő módon, a szociális különbségeket nem csökkentő, hanem éppen növelő módon a diákhitel programon keresztül elérhető anyagi javakat.

3. ábra: A Diákhitel1 felhasználási céljai (N₂₀₁₈ = 671; N₂₀₂₀ = 690)

Forrás: NRC kutatás

Becslés a nemzetgazdasági hatásra

A bemutatott Likert-skálán alapuló mérőeszközhöz hasonló megközelítéssel vizsgálta a Diákhitel Központ Zrt.-t a termékeinek nemzetgazdasághoz való, naiv becslési módszeren alapuló, nagyságrendi hozzájárulását is a 2021-es évben (Troia 2021). A Diákhitel Központ Zrt. a szerződést kötő személyek számára küldött kérdőív segítségével tárja fel az igénylés oksági hátterét. Ennek az egyik mérőeszköze egy 5-fokú likert skálaként megfogalmazott kérdésblokk, ahol a válaszadók a következő állításokat kell egyetértésük mértéke szerint értékelniük:

1. Ha nem lett volna diákhitel, akkor nem is jelentkeztem volna továbbtanulni.
2. Ha nincs diákhitel, akkor a sikeres felvételi ellenére sem iratkoztam volna be az egyetemre/főiskolába.
3. Ha nem kaptam volna diákhitelt, akkor abba kellett volna hagyni a tanulmányaimat és nem tudtam volna diplomát szerezni.

A három állítás mindegyike olyan élethelyzetet vázol, amelyben a diákhitel igénybevétele diplomamentő beavatkozásként azonosítható, hiszen a lehetőség hiányában elveszett volna felsőfokú végzettség megszerzésének lehetősége. Az 1023 fős mintának a 68%-a nem volt a tanulmányok megkezdésekor vagy azok lefolytatása során olyan élethelyzetben, amikor a diákhitel igénybevétele lett volna az egyetlen mentősvár. Ők mindhárom állításra 1-es, 2-es vagy 3-as választ adtak.

3. táblázat: Kockázati tényezők előfordulása (Forrás: Troia 2021)

	Esetszám a mintában	%
Nem volt kockázati tényező	697	68,1%
Legalább 1 kockázati tényező	326	31,9%
Összesen	1023	100%

Ezzel szemben 31,9% volt azon hallgatók aránya a minta szerint, akik legalább egy esetben 4-es vagy 5-ös értékkel válaszoltak, tehát kockázati tényezővel szembesültek a képzés megkezdésétől a képzés befejezéséig. A kockázatnak kitett hallgatók nem egyenlően oszlanak el a képzés megkezdésének időpontját tekintve. A tanulmány korábbi részére visszautalva például látható, hogy az új Nemzeti Felsőoktatásról szóló törvény bevezetését követően rohamosan megnő azon igénylők száma, akik kockázati helyzetben vették igénybe a hitelt.

4. táblázat: Kockázatnak kitett hallgatók aránya (Forrás: Troia 2021)

	Kockázatnak kitett hallgatók aránya (%)
2001–2005	21%
2006–2010	19%
2011–2015	21%
2016–2021	39%
Összesen	100%

Végül figyelembe kell venni, hogy a diákhitelket igénybe vevők sem élveznek száz százalékos védettséget a lemorzsolódással szemben, így a Diákhitel Központ termékei miatt diplomát szerzettek arányának kiszámolásához még ezzel is normálni kell az adatokat.

5. táblázat: Diplomát szerzettek aránya (Forrás: Troia 2021)

	Diplomát szerzettek aránya a kockázati csoportba sorolt hallgatók között (%)
2001–2005	95%
2006–2010	92%
2011–2015	93%
2016–2021	40%*

*Az utolsó időszak adataiban egy jelentős visszaesés látható, ennek oka, hogy itt még a vizsgált sokaság legnagyobb része a tanulmányait nem fejezte be, így nem számolható a diplomát szerzettek közé.

Ezen adatok segítségével már kiszámolhatóvá válik, hogy a szerződésszámok alapján – a becslés szerint – nagyságrendileg hány fő volt, aki a kockázati helyzetet a diákhitelnek köszönhetően tudta kezelni 2001 és 2021 között. A 6. táblázatban szereplő szorzók a diplomát szerzettek és a kockázatnak kitettek értékeiből áll elő, hiszen ez a két érték mutatja meg, hogy a teljes sokaság mekkora aránya szerzett diplomát a diákhitel beavatkozásának eredményeképpen.

6. táblázat: Inkrementális diplomások becslése (Forrás: Troia 2021)

	Diákhitelések száma	Szorzó	Inkrementális diplomások száma
2001–2005	204 855	0,2	40 971
2006–2010	99 297	0,175	17 377
2011–2015	66 351	0,195	12 938
2016–2021	59 245	0,156	9 242
Összesen	429 748		80 528

Eszerint 80 000 fős nagyságrendben volt azon felsőoktatási hallgatók száma, akik számára a valamelyik diákhitel termék igénybevétele felvétele szükséges feltétele lett a diplomaszerezésnek.

Ha a KSH által évről-évre közzétett munkaügyi statisztikákból kiolvasható diplomás bérelőny átlagos mértékét a kohorszokra vetítjük, akkor megbecsülhetővé válik, hogy a 20 éves periódus alatt mennyi volt az inkrementális bérjövedelem mértéke. 2021-es árakon számítva ez meghaladja a 2 100 milliárd forintot. Ha a bérelőny többletére rávetítjük bérjövédelmet terhelő adókulcsot, akkor pedig kiderül, hogy a diákhitel rendszer első 20 éves működése alatt 2021-es árakon számolva több mint 1000 milliárd forint többletbevételhez jutott a költségvetés, hiszen 80 000 olyan ember tudott a diákhitelnek köszönhetően diplomát szerezni, aki diákhitel nélkül biztosan diploma nélküli munkavállaló maradt volna.

Összefoglalás

A diákhitelezés elmúlt két évtizedének áttekintése mellett két kérdésre kereste a választ a tanulmány. Egyrészt, azt vizsgálta egy történeti áttekintés keretében, hogy a változó jogszabályi és társadalmi-gazdasági környezet ellenére mennyire tud tartós, a körülményekhez jól alkalmazkodó termékcsalád maradni. Másrészt, a diákhitelezéssel kapcsolatban gyakorta felmerülő kérdésre is választ keresett, hogy noha a diákhitek alkalmasak a társadalmi különbségek csökkentésére, nem garantált, hogy a felhasználók köre ténylegesen eszerint a cél szerint alkalmazza-e, vagyis megvalósul-e a diákhitel létrehozásakor is meglévő és azóta is fennálló kormányzati szándék?

Az előbbi kérdésre megválaszolására a tanulmány egy történeti áttekintést biztosít, amely bemutatja, hogy a felsőoktatásban megjelenő önköltség, valamint a 2020-as években begyűrűző gazdasági és társadalmi kihívások kezelésére is olyan hatékonyan tudott reagálni a termékcsalád, hogy a szerződő ügyfelek száma emelkedő trend szerint alakul.

A diákhitelezés, ha szándéka ellenére nem a szociális hátrányokkal küzdő társadalmi csoportokat szólítja meg, hanem éppen a társadalom jobb szociális helyzetben lévő tagjait, akkor valójában nem a felzárkózást, esélyegyenlőséget, hanem éppen ellenkezőleg: a szociális hátrányos elmélyítésének lehet az eszköze. Elfogadva ezt, a második kérdés tanulmány keretében történő megválaszolása a felhasználók körében végzett adatgyűjtésekre támaszkodva igazolta, hogy mind a szabad felhasználású Diákhitel1, mind a kamatmentes Diákhitel2 esetében az ágazatvezetési elvárás teljesül, a felhasználók a tanulmányaik elkezdését vagy folytatását biztosítják a hitellel, esetleg segítségül hívják a pénzügyi eszközt olyan életkörülmények kialakításához, amelyek között könnyebb a tanulmányaikra fókuszálni.

A tanulmány az elérhető felsőoktatási, bérelőnyre vonatkozó és kérdőíves adatokra építve egy nemzetgazdasági hatásra vonatkozó becslést is bemutat, amely a diákhitel konstrukció segítségével diplomát szerző 80 000 hallgatóhoz nagyságrendileg 1000 milliárd forint többlet adóbevételt kapcsol.

Ezekre az adatokra támaszkodva kijelenthető, hogy a diákhitelezés a 2000-es évek óta folyamatosan, jelentős társadalmi-gazdasági hasznot hajtva tölti be küldését. ■

Irodalomjegyzék

1. Állami számvevőszék (2008): Jelentés a Diákhitel Központ Zrt. működésének ellenőrzéséről. Budapest, 2008.
2. Berlinger, E., & Megyeri, K. (2015). Mélyszegénységből a felsőoktatásba. *Közgazdasági Szemle*, 62(6), 674-699.
3. Berlingieri, F., & Bolz, T. (2020). Earnings of university dropouts across Europe. *ZEW-Centre for European Economic Research Discussion Paper*, 20-085.
4. Chevalier, A., Harmon, C. P., Walker, I., & Zhu, Y. (2003). Does education raise productivity or just reflect it?.

5. Dear, K., Henderson, S., & Korten, A. (2002). Well-being in Australia: findings from the National Survey of Mental Health and Well-being. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 37, 503-509.
6. Duráczy, B. (2023). *Predikációs-modellalkotás a hallgatói lemorzsolódás korai azonosítása érdekében a felsőoktatási intézményekben elérhető adatok alapján* (Doctoral dissertation, Budapesti Corvinus Egyetem).
7. Ghignoni, E., Croce, G., & d'Ambrosio, A. (2019). University dropouts vs high school graduates in the school-to-work transition: Who is doing better? *International Journal of Manpower*.
8. Güell, M., Pellizzari, M., Pica, G., & Rodríguez Mora, J. V. (2018). Correlating social mobility and economic outcomes. *The Economic Journal*, 128(612), F353-F403.
9. Hajdu, G., Huszár, Á., & Kristóf, L. (2019). Mobilitás és társadalmi integráció. *so-cio.hu*, 42-61.
10. Hegedűs, R. (2016). Számok–arányok–mintázatok a felsőoktatásba felvett hátrányos helyzetűek esetében. *Modern Geográfia*, 11(3), 1-14.
11. Híves Tamás, Kozma Tamás (2014). Az expanzió vége. *Educatio*, 28(4), 659-682.
12. Kovács, E. (2017). A diákhitel kockázata. *Köz-gazdaság-Review of Economic Theory and Policy*, 12(2), 219-224.
13. Kovács, E. (2017). A diákhitel kockázata. *Köz-gazdaság-Review of Economic Theory and Policy*, 12(2), 219-224.
14. Luckman, M., & Harvey, A. (2019). The financial and educational outcomes of Bachelor degree non-completers. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 41(1), 3-17.
15. Nyüsti, Sz. (2012). Jelentkezni vagy nem jelentkezni. A felsőfokú továbbtanulás során észlelt önkirekesztés és annak háttere. *Felsőoktatási Műhely*, 4, 85-100.
16. Pogácsás, C., Dióssy, K., & Vona, M. (2017). A magyar felsőoktatási felvételi szabályozása a felvételi számok tükrében a 2001-2015-ös időszakra vonatkozóan. *Taylor*, 9(1), 200-208.
17. Polónyi István (2014). A felsőoktatási továbbtanulás kistérségi összefüggései. *Iskolakultúra*, 24(5), 3-17.
18. Polónyi István (2018). Felsőoktatási hallgatók bekerülési esélyei a hátrányos helyzetű kistérségekből. *Statistikai szemle*, 96(10), 1001-1019.
19. Polónyi, I. (2010). Hoztak is, meg nem is. *Educatio*, 19(1), 111-126.
20. Polónyi, I. (2012). Felsőoktatás és a gazdaság? Szép, új felsőoktatási világ Magyarországon. *Iskolakultúra*, 12(1), 50-56.
21. Róbert Péter (2000). Bővülő felsőoktatás: Ki jut be? *Educatio*, 9(1), 79-94.
22. Schnepf, S. v. (2017). How do tertiary dropouts fare in the labour market? A comparison between EU countries. *Higher Education Quarterly*, 71(1), 75-96.
23. Szemerszki Mariann (2014). A középiskolából a felsőoktatásba. Jelentkezés és Felvételi tendenciák. *Felsőoktatási Műhely*, 1, 47-63.
24. Troia Media Kft. (2021): *A diákhitel 20 éves működésének valószínűsíthető nemzetgazdasági hatásainak elemzése*. Budapest, 2021.